

Pestovanie biliterárnosti ako súčasť kultúrnej politiky a jazykového plánovania v česko- slovenskom kontexte (Chmelovské inšpirácie)

Mira Nábělková

NÁBĚLKOVÁ, M.: Developing Biliteracy as a Part of Cultural Policy and Language Planning in the Czech-Slovak Context (Inspired by Rudolf Chmel)

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 66, No. 6, p. 417 – 429

Key words: Rudolf Chmel, bilingualism, biliteracy, Czech-Slovak context, language policy, language planning, editorial apparatus, appended text dictionary

Rudolf Chmel's birth anniversary offers an opportunity to remind the 25 years he has spent working at the Faculty of Arts, Charles University in Prague. In the year 1994 he became the head of the Institute of the Slovak studies, which along with its pedagogical activities became the centre of research into the Slovak-Czech and Czech-Slovak linguistic, literary and historical relations viewed in a wider context. The special area of research is the issues of biliteracy (the notion introduced by Rudolf Chmel) – developing Czech-Slovak and Slovak-Czech biliteracy alongside bilingualism is presented as a part of cultural policy and language planning. What seems to be a remarkable investment in the support of receiving Slovak literature and developing biliteracy of Czech readers is appended text dictionaries containing Czech equivalents to Slovak words, which are included in the editorial apparatus of the interwar edition called *Čítanie študujúcej mládeže/School Youth's Reading* and the post-war edition called *Hviezdoslavova knižnica/Hviezdoslav's Library*. The appended text dictionaries as a special kind of abridged text dictionaries deserve attention in terms of several (socio) linguistic and literary aspects.

Kľúčové slová: Rudolf Chmel, bilingvismus, biliterárnosť, česko-slovenský kontext, jazyková politika, jazykové plánovanie, edičný aparát, prílohový slovníček

Jubileum Rudolfa Chmela, pripadajúce na rok 2019, aktivuje mnohé, pričom sa možno v úcte k jubilantovi pristaviť. Ponúka medzi iným aj príležitosť sprítomniť jeho dlhoročný angažmán na pražskej slovakistike, ktorý je možno v širšom vedomí slovenskej kultúrnej obce inými výraznými aktivitami trochu tienený. Tento rok vlastne v danom smere spája dva výročné momenty – osobné jubileum Rudolfa Chmela aj dvadsať piate výročie založenia slovakistiky ako samostatného študijného odboru na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Rudolf Chmel tým, že sa – z univerzitého prostredia oslovený a privolaný – stal v roku 1994 prvým vedúcim pražskej slovakistiky a potom na nej dlhé roky s ne malým osobným zaujatím a nasadením pôsobil, dal najavo, aký význam prikladá existencii odboru v česko-slovenskom kontexte. Na svoju nedávno skončenú veľvyslancenskú diplomatickú misiu v maďarskom prostredí tak nadviazal prácou na „misijnom pôsobisku“ iného typu. V tejto súvislosti možno odkázať na jeho zamyslenie publikované pri desiatom výročí odboru, kde na jednej strane pripomína paradox, že v priebehu dlhého času neexistovalo pracovisko, ktoré by oficiálne malo v gescii výskum česko-slovenských a slovensko-českých vzťahov, na druhej strane ponúka vnímať vznik českej slovakistiky ako jednu z možných foriem takejto oficializácie.¹

1 „Patrí k paradoxom česko-slovenských i slovensko-českých vzťahov, že ich skúmanie, rozvíjanie negarantovala nikdy oficiálna vzdelávacia či vedecká inštitúcia, hoci nemožno povedať, že by sa starostlivosť o ne vôbec nepestovala či už na univerzitách, náučných akademických pracoviskách, alebo iných kultúrnych, často aj reprezentatívnych ustanovizniach. Oficializácia v jednej čiastkovej forme prišla však naozaj až po rozdelení Česko-Slovenskej Federatívnej Republiky v nenápadnej podobe Kabinetu slovakistiky pri Katedre slavistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej. Pravdou však bude, že historický okamih rozdelenia Česko-Slovenska – ktorý sme u nás vonkoncom nevnímali balkánsky, ale stredoeurópsky – vyvolal na českej strane intenzívnejšiu potrebu či takmer povinnosť venovať sa síce štúdiu slovakistiky ako „cudzieho“ jazyka, literatúry, histórie, ale zároveň akoby uzatváral to, čo v Česku vždy existovalo, keď slovenské znamenalo cudzie, ibaže nemalo takúto inštitucionálnu bázu: český záujem o slovenský jazyk, literatúru, dejiny, české slovakofilstvo i český čechoslovakizmus, ale najmä seriózný vedecký záujem o výskumné aspekty slovakistiky a ich začlenenie nielen do tradičného česko-slovenského, ale aj širšieho slavistického a stredoeurópskeho kontextu.“ Ako iniciátorov svojho privolania spomína R. Chmel mená Ludvíka Patera a Miloša Tomčíka. Cit. podľa CHMEL, Rudolf: Príhovor. In: NÁBĚLKOVÁ, Míra – PÁTKOVÁ, JANA (eds.): *Česko-slovenská súčasnosť a česká slovakistika. Zborník prác k 10. výročiu pražskej univerzitnej slovakistiky*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, s. 9. Otvorením pražskej slovakistiky sa tak naplnili vízie Ludvíka Nováka či Alexandra Sticha (pozri Česká súčasnosť slovakistiky ako študijného odboru. In: NÁBĚLKOVÁ, Míra: *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha : Veda – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 294 – 304). Možno napokon spomenúť aj (z hľadiska toho, o čom hovoríme, dôležité) formulovanie vedomia obojstranného deficitu v tomto smere („taktne pomlčím o úskaliach štúdia českej literatúry a jazyka na Slovensku a naopak“) v štúdiu R. Chmela Nová kvalita československého literárneho kontextu, publikovanej v roku 1985 v časopise *Česká literatura* a zahrnutej do antológie *Kontext české a slovenské literatury*, ktorú R. Chmel už na pražskom pracovisku zostavil s Ludvíkom Paterom a ktorá svojím záberom predstavuje jednu z najdôležitejších opôr pri štúdiu vývinu slovensko-českých a česko-slovenských literárnych vzťahov videných v širokom kontexte. Bližšie CHMEL, Rudolf: Nová kvalita československého literárneho kontextu. In: PATERA, Ludvík – CHMEL, Rudolf (eds.): *Kontext české a slovenské literatury. Antologie českých a slovenských textů 1830 – 1989*. Praha : FF UK, 1997, s. 273. Z ďalších kolektívnych publikácií možno uviesť retrospektívu slovakistiky na FF UK v Prahe: CHMEL, Rudolf (ed.): *Príspevky k dějinám slovakistiky na FF UK*. Praha : Filozofická fakulta UK, 1998; *Středoevropské sešity*, roč. 1, 2009, č. 1; NÁBĚLKOVÁ, Míra – PÁTKOVÁ, Jana (eds.): *Naša/Vaša prvá republika – Naše/Vaše první republika*. Praha : Slovensko-český klub, z. s., 2018; a tiež publikáciu vydanú v roku 2019 pri príležitosti chmelovského jubilea PÁTKOVÁ, Jana – NÁBĚLKOVÁ, Míra (eds.): *Střední Evropa Rudolfa Chmela. Studie k 80. narozeninám*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Národní muzeum, 2019.

Na pražskú slovakistiku som prišla v šiestom roku jej existencie, no aj čas skrátený o obdobie prvých piatich rokov bol dosť na spoznávanie chmelovských podôb vedenia a kolegiálneho spolužitia na pedagogicko-výskumnom pracovisku, na čerpanie inšpirácií a napĺňanie spoločných či súbežných a prediskutovanie rozbiehavých predstáv.² Chcela by som sa aj týmto textom Rudolfovi Chmelovi za všetko mnohosmerne prínosné pre česko-slovenský, slovensko-český aj širší kontext poďakovať. Na oficiálnej úrovni vyjadrila Filozofická fakulta Univerzity Karlovej vďačnosť i postoj k osobnostnému vkladu Rudolfa Chmela sformovaním trvalého vzájomného zväzku, keď ho v roku 2017 menovala emeritným členom svojej akademickej obce. Z lingvistickej perspektívy by som rada pri tejto príležitosti s vďakou pripomenúť aj pozornosť, ktorú jubilant v priebehu rokov venoval otázkam a potrebám jazykovedného výskumu slovenčiny. Napokon aj do jeho vlastnej literárnovednej práce sa významne premietlo širšie filologické nazeranie, osobitne zreteľ na vzťah bilingvizmu a biliterárnosti.³ Upriamenie pozornosti na problematiku biliterárnosti ako i sám pojem biliterárnosť predstavujú inšpiratívny prínos Rudolfa Chmela do teoretickej reflexie medziliterárnych procesov – vniesol ich do uvažovania o slovensko-maďarských literárnych vzťahoch v publikácii *Literatúry v kontaktoch* z roku 1972. Aj v našej spoločnej práci na interdisciplinárne zameranom pracovisku vystupovali chmelovské literárne odborné impulzy nielen slovakistické, ale aj hungaristické, prirodzené pri jeho stredo európskom zameraní.⁴

Téma, ktorej chcem v tomto texte venovať pozornosť, má viac motivácií. Popri rozličných vnútorných dotykoch či prienikoch lingvistických výskumných záujmov s prácou Rudolfa Chmela, kde vo sfére slovensko-českých/česko-slovenských vzťahov, ktorých výskum má česká slovakistika vo svojom vlastnom zadaní, špecificky vystupuje poprepletaná problematika bilingvizmu, biliterárnosti

2 NÁBĚLKOVÁ, Míra: Pätnásť pražských slovakistických rokov Rudolfa Chmela. In: SZIGETI, László (ed.): *Slová. Pamätnica k sedemdesiatke Rudolfa Chmela*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 489 – 499.

3 Pozri napr. formuláciu: „Fakt bilingvizmu determinuje interferenciu literárnych štruktúr, prekrývanie dvoch literárnych systémov. Biliterárnosť v takomto chápaní znamená skutočnosť, že napr. jeden čitateľ používa jazyk dvoch literatúr, svojej i tej, s ktorou sa prekrýva. Špecifikum biliterárnosti je, že sa pracuje s dvoma jazykovými systémami literatúr.“ Cit. podľa CHMEL, Rudolf: Biliterárnosť a medziliterárne spoločenstvá. In: ĎURIŠIN, Dionýz: *Teória medziliterárneho procesu*. Bratislava : Tatran 1985, s. 222.

4 Z vlastného zamerania v tomto okruhu môžem spomenúť štúdiu, kde sa popri otázke podôb a možnosti uplatnenia slovensko-maďarskej viacjazyčnosti v slovenských literárnych dielach venuje pozornosť – v súvislosti s *Metodologickou poviedkou* Pavla Vilikovského – aj rozdielnym súčasným textotvorným potenciám maďarčiny a češtiny v slovenskom literárnom texte. K tejto téme napr. NÁBĚLKOVÁ, Míra: Spýtal sa: „Hideg?“ Slovensko-maďarská viacjazyčnosť v literárnych textoch. In: ŽILÁKOVÁ, Mária (ed.): *Aktuálne problémy slovakistiky*. Budapešť : ELTE BTK, Szlav Filológiai Tanszék, 2007, s. 75 – 91; v začlenení do iného kontextu porov. text Obrubiť poctami vyššími touží šplhavec honosných rouch svých lem? Citátové české fragmenty u slovenských autorov. In: NÁBĚLKOVÁ, Míra: *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha : Veda – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 255 – 256.

420 a dvojdomosti,⁵ zohral svoju úlohu aj celkom reálny dotyk s konkrétnymi knihami v našom slovakistickom kabinete. Asi pred rokom totiž, pri nie už prvom presúvaní a opätovnom ukladaní našej knižnej príručky (ktorej značná časť má pôvod v bratislavskej chmelovskej osobnej knižnici a na svoje nové pražské miesto „sa popresúvala“ v priebehu rokov jeho pričinením),⁶ prišla mi do rúk časť edície Hviezdoslavova knižnica – a ako to už býva, nedalo mi nelistovať v jednotlivých zväzkoch. Vystúpilo z nich vtedy čosi, čo som si predtým nikdy neuvedomila a čo sa ukazuje mimoriadne zaujímavé v rozličných jazykových (jazykovedných), literárnych (literárnoviedných) aj širších kultúrno-spoločenských či ideovo-politických súvislostiach. Ide o „prílohové slovníčky“, napohľad možno nie príliš pozoruhodnú súčasť edičnej výbavy jednotlivých knižných zväzkov – napokon, dosiaľ sa prílohovým slovníčkom, objasňujúcim čitateľovi potenciálne problémovú lexiku a slúžiacim mu tak ako recepčná opora, nevenovala podstatnejšia výskumná filologická pozornosť.⁷

Ukazuje sa však, že popri vlastnej funkcii čitateľskej podpory/lexikálnej opory predstavujú prílohové slovníčky vskutku pozoruhodný fenomén z hľadiska ich (lahšie prehliadnuteľnej) výpovednej potencie vo vzťahu ku konkrétnej kultúrno-jazykovej aj jazykovo-kultúrnej situácii, ku kultúrnej či jazykovej politike. Slovníčkový edičný aparát v jednotlivých zväzkoch Hviezdoslavovej knižnice, kde sa popri výklade slov potenciálne recepčne problémových z hľadiska slovenského

5 Z novších pražských slovakistických prác dotýkajúcich sa česko-slovenských dvojdomých literárnych postáv pozri PÁTKOVÁ, Jana: Dva varianty kolonizačného románu. *Obraz popěvratového Slovenska v zapomenutých románech Levoča (1926) a Nová země (1927)*. In: *Česká literatura*, roč. 66, 2018, č. 5, s. 679 – 695; v širšom kontexte problematiky vzájomného kontaktu NÁBĚLKOVÁ, Míra: Česko-slovenský jazykový kontakt. In: KARLÍK, Peter – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. I. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 223 – 236; NÁBĚLKOVÁ, Míra: Letokruhy okolo Svitu. Niekoľko tatranských zastavení pri jubileu Rudolfa Chmela. In: PÁTKOVÁ, Jana – NÁBĚLKOVÁ, Míra: *Střední Evropa Rudolfa Chmela. Studie k 80. narozeninám*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Národní muzeum, 2019, s. 173 – 205. Stanoveniu kritérií dvojdomosti sa vo viacerých prácach venoval I. Dorovský, napr. DOROVSKÝ, Ivan: O dvojdomosti a biliterárnosti v české literatuře. In: *Slované a Evropa*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 10 – 17; DOROVSKÝ, Ivan: Teoretická a metodologická východiska pražské slovenské literatury a kultury. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš – ZELENKOVÁ, Anna (eds.): *Aktuální slovakistika*. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2004, s. 43 – 48.

6 Bližšie NÁBĚLKOVÁ, Míra: Pätnásť pražských slovakistických rokov Rudolfa Chmela. In: SZIGETI, László (ed.): *Slová. Pamätnica k sedemdesiatke Rudolfa Chmela*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 489 – 499. V tejto súvislosti stojí za to poznamenať, že medzi laureátmi Ceny Mateja Hrebendu, ktorú udeľuje Obec Slovákov v Českej republike za výrazný podiel na vytváraní dobrých vzťahov Čechov a Slovákov, nemôže byť príhodnejšieho od Rudolfa Chmela, ktorý cenu prevzal v roku 2006.

7 Možno povedať, že problematika vnútrojazykových aj medzijazykových (diferenčných) prílohových slovníčkov – ako špecifického typu textových (na konkrétny text viazaných) slovníkov – predstavuje osobitnú a osobitú výskumnú tému, ktorej rozličné aspekty neboli zatiaľ ani bližšie tematizované. V istom rozsahu sa prílohových slovníčkov, vystupujúcich pod názvom slovníček, slovník, no v rozličných „mutáciách“ aj ako poznámky či vysvetlivky, dotýka štúdia venovaná jubileu Kláry Buzássyovej, lingvistickej rovesníčky Rudolfa Chmela: NÁBĚLKOVÁ, Míra: Luče, luče, zlaté luče! Hviezdoslavovské poznámky k viacsmernosti lexikálnej dynamiky. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 69, 2018, č. 3, s. 340 – 358. Z nedávnych lingvistickej prác spomína existenciu diferenčných prílohových slovníčkov K. Gajdošová v širšom prehľade česko-slovenskej a slovensko-českej lexikografie rozličného času – GAJDOŠOVÁ, Katarína: Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť. Časť I. In: *Slovenská reč*, roč. 79, 2014, č. 5 – 6, s. 274 – 303. Slovníčky vystúpili aj ako jeden zo špecifických zdrojov v skúmaní začiatkov porovnávania českej a slovenskej slovnej zásoby – NÁBĚLKOVÁ, Míra: Porovnávacie obraz lexikálnej zásoby slovenčiny a češtiny v doterajšom lingvistickom spracovaní. I. Začiatky lexikálnej komparácie. In: *Slovenská reč*, roč. 80, 2015, č. 5 – 6, s. 276 – 306.

čitateľa stretávame aj s diferenčným slovensko-českým spracovaním lexiky, podáva okrem iného i svedectvo o prítomnosti zreteľa na pestovanie biliterárnosti v česko-slovenských/slovensko-českých literárnych vzťahoch.⁸ V tomto procese mali zohrávať podpornú funkciu – v podobe ich spracovania sa ukazuje, že sledujú cieľ sprístupňovať menej známu slovnú zásobu (a tým napomáhať recepciu diela) nielen širokej a rôznorodej slovenskej čitateľskej verejnosti, ale aj českým čitateľom.

Explicitné pomenovanie adresátov možno nájsť pri *Slovníčku* vypracovanom Martou Marsinovou v prvom zväzku edície (P. O. Hviezdoslav: *Odkazy*, 1949), kde poznámka pod čiarou uvádza určenie slovníčka „pre slovenského i českého čitateľa“.⁹ Takto či inak sa určenie slovníčkov v jednotlivých knihách spomína len sporadicky, zreteľne však o ňom vypovedá podoba ich spracovania.¹⁰ Ak by nič iné, už sama prítomnosť slovníčkov s (konceptne rozlične spracovanými) českými ekvivalentmi je v súvislosti s týmto vydavateľským projektom zre-

---

8 Pri zvažovaní rozličných stránok vzájomných vzťahov treba mať na zreteli existenciu rozdielov, asymetrií v slovensko-českom a česko-slovenskom smere. O potrebe diferenciácie smerov v ich pomenovaní pozri napr. formuláciu D. Ďurišina: „Aj keď naše literatúry charakterizuje vcelku spoločná literárna tradícia a analogickosť vývinového smerovania, predsa len ide o literatúry s odlišnými vnútroliterárnymi zákonitosťami. Iný obsah má pojem česko-slovenského kontextu, biliterárnosti z hľadiska hierarchie hodnôt českej, iný z hľadiska slovenskej literatúry. Pri výskume literárnych vzťahov medzi oboma literatúrami nemožno preto jednotne používať pojem: česko-slovenské literárne vzťahy, pretože takáto formulácia naznačuje, že česká literatúra vystupuje v úlohe recipujúcej a slovenská – recipovanej literatúry. Opačnú hierarchiu vzťahov vyjadruje zase formulácia: slovensko-české literárne vzťahy. Tento na prvý pohľad vonkajškový terminologický moment má teda svoje vnútorné metodologické pozadie.“ Cit. podľa ĎURIŠIN, Dionýz: Medziliterárne aspekty výskumu českej a slovenskej biliterárnosti. In: *Česká literatura*, roč. 23, 1975, č. 4, s. 332. O opodstatnenosti dvojsmerných pomenovaní pri jazykovom kontakte (aj s odkazom na „historické“ vyjadrenie Lubomíra Liptáka) pozri NÁBĚLKOVÁ, Mira: *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha: Veda – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 17. Keď zvažujeme konkrétne prejavy rozličných asymetrií v literárnom priestore, bude k nim nepochybne patriť aj asymetrickosť v existencii diferenčných priložkových slovníčkov s nepomernou prevahou slovensko-českých slovníčkov, odrážajúcich pri vydávaní slovenskej literatúry edičný zreteľ na český prijímajúci priestor.

9 MARSINOVÁ, Marta: Slovníček. In: HVIEZDOSLAV, Pavol Országh: *Odkazy*. Martin: Matica slovenská, 1951, s. 199.

10 Smerovanie k obidvom skupinám čitateľov nájdeme napr. aj vo formulácii „Pripojujeme slovník, v ktorom český i slovenský čitateľ nájde výklady cudzích a nárečových slov“ v závere Poznámok vo vydání Hviezdoslavových *Krvavých sonetov* (1952, s. 90; autor Slovníčka Anton Habovštiak). Podoba spracovania slovnej zásoby nebola v jednotlivých slovníčkoch vo vydaniach Hviezdoslavovej knižnice jednotná, no zo začiatku päťdesiatych rokov sa vo viacerých knihách stretávame s konceptným uchopením, ktoré je z aspektu dotyku slovenčiny a češtiny a nasmerovania k slovenskému i českému čitateľovi veľmi pozoruhodné. Pri jednotlivých heslových slovách totiž nachádzame ich slovenský výklad (opisom alebo s využitím slovenských synonym), pri iných zase český ekvivalent a ešte pri ďalších aj obidve podoby explikácie, oddeľené len znamienkom rovná sa. Niekedy je výkladové synonymum bivalentné – súběžne slovenské aj české (krútnava = vír). V spomenutom zväzku P. O. Hviezdoslava *Odkazy* sa možno stretnúť napr. s takými rozličnými podobami výkladu slov: *aj* = i, *těž*, *také*, *taky*; *baňa* = dŕň; *banovať* = ľutovať; *bedač* = ubožáci, *holota*; *broň* = brnenie; *zbroj* = pancíř; *bůtlavý* = spráchnivený = trouchnivělý, práchnivý; *detva* = deti; *čudno* = podivné; *grůň* = lesnatá, travnatá stráň; *jagať sa* = skviet sa, lesknúť sa, žiariť, miháť sa = třpytiti se; *konár* = větev; *vychytiť sa* = vybrať sa, vydať sa (na cestu); *vytrčať sa* = ukazovať, pýšiť sa, honosiť sa = chloubiti se; *zora*, *zore* = červánky; *zvať sa* = nazývať sa, volať sa = jmenovati se. V treťom zväzku knižnice, vo vydání Kalinčikovej *Reštaurácie* (1950), možno pri analogickom slovníčku, ktorý spracoval Ján Frlička, pod čiarou tiež nájsť odkaz na českého čitateľa, v danom prípade aj s istým vysvetlením nejednotnosti hesiel: „Pre českých čitateľov uvádzame osobitný výklad len vtedy, ak pre češtinu nie je dost jasné slovenské tmočenie“ (s. 177). Vyzerá to potom, podobne ako pri Hviezdoslavových *Odkazoch*, napr. takto: *barbora* (žart.) = basa, najhlbší strunový nástroj; *barborás* = basista, kto hrá na base; *blanár* = kožiar, kožník, kožušník; *drmať* = prudko mykať = lomcovati, třásti; *gróf* = príslušník vyššej šľachty = hrabě; *figliar* = kujon, huncút, lapaj = šibal, čtverák, šelma. Ide o vskutku špecifickú podobu lexikografického spracovania potenciálne problémovej slovnej zásoby literárneho diela v česko-slovenskom kontexte.

422 telným dokladom toho, že Hviezdoslavova knižnica bola smerovaná do oboch čitateľských prostredí.¹¹

Slovenské edičné projekty a prílohové slovníčky zohľadňujúce českého čitateľa

Hviezdoslavova knižnica (ďalej HK) sa dnes v literárnovedných prácach spomína prednostne v súvislosti s aktuálnymi výskumnými témami – vystupuje v spätnom pohľade ako impozantný projekt významný a zaujímavý z hľadiska vývinu slovenskej textológie, edičného spracovania textov s jednotlivými zložkami štruktúrovaného vydavateľského/edičného aparátu,¹² v inom zameraní zase ako jeden z projektov budovania literárneho kánonu v novej spoločenskej situácii, kde edičný aparát, osobitne v rovine komentárov, úvodov či doslovov, slúži vo

---

11 K charakterizácii Hviezdoslavovej knižnice ako významnej povojnovej edície klasických diel slovenskej literatúry štandardne v dobovom kontexte aj v súčasnej reflexii patrí sprievodná informácia o úlohe Klementa Gottwalda pri jej založení. Čitateľov o tom informovali a informujú aj slová uvádzané v jednotlivých zväzkoch v prvom desaťročí: „HVEZDOSLAVOVA KNIŽNICA, založená z podnetu Klementa Gottwalda pri stom výročí narodenia Pavla Országha-Hviezdoslava, je výber zo slovenských klasikov, ktorí svojou borbou za slobodu a ľudskosť stali sa tvorcami našej prítomnosti“, sprevádzané citátom: „sprístupniť širokým masám slovenského ľudu to najlepšie, čo slovenská literatúra v minulosti vytvorila“ s podpisom Klement Gottwald. Česko-slovenský moment v koncepcii edície, s ktorým potom možno usúvzťažniť aj prítomnosť slovensko-českých slovníčkov v edičnej výbave jednotlivých zväzkov, vidno naznačený v časti Gottwaldovho Listu k Akadémii na oslavu stého výročia narodenia Pavla Országha Hviezdoslava z 31. januára 1949. Citované slová sú v tomto „iniciačnom liste“ uložené do širšieho kontextu s naznačením dvojsmerných vzťahov filiaciou k paralelnej edičnej českej jiráskovskej akcii a formuláciou očakávaného „zlúdenia najlepších diel slovenskej literatúry“ v českom prostredí: „Hviezdoslavovo jubileum nám preto tiež znova pripomína veľké kultúrne úlohy ľudovej demokracie a socializmu: sprístupniť širokým masám slovenského ľudu to najlepšie, čo slovenská literatúra v minulosti vytvorila, teda tie diela, ktoré budú pre slovenský ľud posilou a povzbudením v budovaní lepšieho a krajšieho života. A ak dnes aj slovenský ľud očakáva so záujmom vydanie spisov českého spisovateľa Alojza Jiráska, prispelo by na druhej strane masové vydanie najlepších diel slovenskej literatúry zaiste aj k jej zlúdeniu v českých zemiach. Myslím, že zdarným splnením tejto úlohy uctíme najlepšie pamiatku básnika Hviezdoslava i ostatných slovenských spisovateľov a buditeľov.“ Cit. podľa GOTTWALD, Klement: K stému výročiu narodenia Pavla Országha Hviezdoslava. List k Akadémii na oslavu stého výročia narodenia Pavla Országha Hviezdoslava z 31. januára 1949. In: *Klement Gottwald 1949 – 1950. Sborník statí a projevů*. Praha : Svoboda, 1950, s. 15 – 16. Explicitnú formuláciu určenia Hviezdoslavovej knižnice slovenským aj českým čitateľom nachádzame v úvode Františka Votruba k prvému zväzku edície, Hviezdoslavovým *Odkazom* (1949): „Knihou Hviezdoslavovej poézie vstupuje do života zo vzácneho podnetu prezidenta Republiky Klementa Gottwalda slovenská Hviezdoslavova knižnica, určená najširšej verejnosti slovenskej i českej, a na počesť Hviezdoslavovho diela nesie jeho meno.“ Prvý zväzok edície (na rozdiel od ďalších) tak obsahuje dvojaké adresovanie slovenským a českým čitateľom – vo všeobecnej rovine v úvode a v súvislosti s lexikálnou oporou aj pri prílohovom slovníčku.

12 Pozri napr. odkaz na postavenie a význam Hviezdoslavovej knižnice v štúdiu HAŠKOVÁ, Zuzana: Slovenská textológia a editorstvo v druhej polovici 20. storočia. In: *Slovenská literatúra*, roč. 60, 2013, č. 2, s. 143 – 155; k aktuálnosti textologickej problematiky bližšie HUČKOVÁ, Dana: Aktuálne otázky textológie. In: *Slovenská literatúra*, roč. 59, 2012, č. 1, s. 51 – 53; NAVRÁTIL, Martin: Aktuálne otázky slovenskej textológie: Textologický diskurz na Slovensku. In: *Slovenská literatúra*, roč. 65, 2018, č. 4, s. 294 – 301. Viaceré dôležité informácie a dobové hodnotenia HK možno nájsť v štúdiách Jozefa Ambrúša, Antona Popoviča či Stanislava Šmatláka v publikácii *Človek a kniha* vydanej pri výročí vydavateľstva Tatran, predstaveného v nich ako významná národná kultúrna inštitúcia – bližšie MARKUŠ, Anton (ed.): *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava : Tatran, 1972. J. Ambrúš tu venoval osobitnú pozornosť aj hľadaniu optimálnych vzťahov medzi jednotlivými zložkami edičnej výbavy diela, špeciálne medzi vlastnými komentármi a slovníčkami – bližšie AMBRUŠ, Jozef: K textologickým problémom pri vydávaní našich klasikov. In: MARKUŠ, Anton (ed.): *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava : Tatran, 1972, s. 70.

vzťahu ku klasickej literatúre ako „kanonizačné gesto“ súladné so súdobým ideovo-politickým smerovaním.¹³

Jedným z cieľov tohto textu je poukázať aj na ďalšiu osobitú úlohu, ktorú mal edičný aparát HK prostredníctvom prílohových slovníkov plniť v dobovom kontexte. Zdá sa pritom, že táto ich úloha – cielená podpora pestovania biliterárnosti, nebola explicitne veľmi zdôrazňovaná či vôbec tematizovaná, aspoň som sa s tým v textoch rozličných časových rezov (v dobovom kontexte, v ďalších desaťročiach

---

13 Napr. BÍLIK, René: Socialistický realizmus ako „kánónická doktrína“: o základných mechanizmoch procesu kanonizácie. In: *World Literature Studies*, roč. 7, 2015, č. 3, s. 37. K otázkam podôb a vývinu literárneho kánonu aj vývinu v teoretickom uchopovaní otázok literárneho kánonu v slovenskom kontexte pozri napr. štúdie RĚDEY, Zoltán: Sémantika fikčných svetov a kánon slovenskej prózy: Doleželova Heterocosmica v kontexte výkladových tendencií súčasnej slovenskej literárnej histórie. In: FOŘT, Bohumil (ed.): *Heterologica: poetika, lingvistika a fikční světy*. Praha: AV ČR, 2012, s. 217 – 237; RĚDEY, Zoltán: Kánon slovenskej literatúry a kanonický status literárneho diela. In: *World Literature Studies*, 2015, roč. 7, č. 3, s. 16 – 29; porov. aj ďalšie texty v tematickom treťom čísle rovnakého časopisu z roku 2015 Kontúry tvorby a výskumu literárneho kánonu či štúdiu TANCER, Jozef: Pamäť a kánon. Apológia literárnych suvenírov. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1 – 2, s. 34 – 41; znova publikované In: SZIGETI, László (ed.): *Slovenská otázka dnes*. Bratislava: Kalligram, 2007, s. 419 – 428. V našom sledovaní medziliterárneho kontextu predstavuje samostatnú tému problematika prenosu, resp. špecifického formovania kánonu v inonárodnom priestore – jej aktuálnosť potvrdzuje aj tematické prvé číslo časopisu *World Literature Studies* z roku 2019 Preklad a kánon, osobitne editoriál Márie Kusej a štúdiá Kataríny Bednárovej. Pri takomto pohľade slovenské/české prostredie vystupuje ako prijímajúci literárny priestor, no nemenej dôležitý je opačný smer so slovenskou/českou literatúrou ako odovzdávanou či vysielanou do inonárodného prostredia, resp. prijímanou v inonárodnom prostredí – vo vzťahu k českej literatúre v Bulharsku tému monograficky spracúva KAPLICKÁ YAKIMOVA, Vera: *Literární kánon a překračování hranic. Formování literárního kánonu v cizím prostředí*. České Budějovice: Academia, Jihočeská univerzita, 2015. K. Bednárová v danej súvislosti, kde sa do popredia dostáva problematika prekladu, hovorí: „Prijímajúce prostredie vykazuje historicky podmienené kultúrne postoje, orientácie a tendencie, ktoré priamo i nepriamo ovplyvňujú výber diela na preklad i pohľad na kánon inonárodnej či svetovej literatúry, na potrebu jeho inklúzie a na fakt či dané dielo pôsobí ako kánon, alebo sa tento jeho atribút rozpustí.“ Cit. podľa BEDNÁROVÁ, Katarína: Literárny kánon v prekladovom a kultúrnom priestore. In: *World Literature Studies*, roč. 11, 2019, č. 1, s. 17. Ukazuje sa, že problematika slovenského/českého kánonu nazeraného z druhej strany hranice, resp. jeho formovaniu či sformovaniu v českom/slovenskom prijímajúcom prostredí nebola dosiaľ venovaná špeciálna pozornosť. So zreteľom na slovenskú literatúru v českom prostredí v súčasnej situácii (a súčasnom nazeraní) sa témy dotkol ZAJAC, Peter: Chvála kánonu: sprítomnenie intenzity životných okamihov. In: *A2: kulturní čtrnáctideník*, roč. 9, 2013, č. 22, s. 7. V súvislosti s otázkou prekladu v medziliterárnom procese hrá v našom kontexte pri existencii biliterárnosti (jej podpory a cieleného pestovania) špecifickú rolu súhra a protihra prítomnosti literárneho textu v druhom prostredí v preklade a v origináli – pozri DVOŘÁKOVÁ, Iva: *Vzájemný překlad ve vývoji česko-slovenských a slovensko-českých vztahů. Zčešťování – poslovenčování – přepis – převod – překlad*. Dizertační práce. Praha: FF UK 2019. Pozornosť tu zasluhuje aj skutočnosť, že kým inklúzia inoliterárneho textu v preklade vystupuje v česko-slovenskom/slovensko-českom kontexte ako zreteľnejší a ľahšie uchopiteľný „materiálny fakt“, prítomnosť a kultúrnu začlenenosť textov druhej literatúry v pôvodine treba sledovať zložitejšími postupmi, v tom i analýzou jej súčasti ako školskej lektúry (aj vydávania slovenských/českých textov v origináli v českom/slovenskom prostredí) či rôznymi formami čitateľských prieskumov (isté údaje prinášali napr. analýzy knižničných výpožičiek, neukazuje sa však, že by boli bývali či sú na danú tému cielené zamerané).

424 a ani dnes) nestretla.¹⁴ V tom možno vidieť rozdiel oproti inej významnej edícii z iného (skoršieho) času, kde slovensko-české slovníčky predstavovali pevnú súčasť edičného aparátu, pričom ich prítomnosť ako pomoc pre českých čitateľov slovenskej literatúry bola aj frekventovane tematizovaná priamo v jednotlivých publikáciách a v publicistickej reflexii – mám na mysli prvorepublikovú matičnú edíciu Čítanie študujúcej mládeže (ďalej ČŠM). Pri oboch týchto veľkých vydavateľských projektoch pritom popri rozdieloch existujú viaceré filiace aj priame (vydavateľské, personálne, v čomsi i koncepcné) nadväznosti.¹⁵

Ak sa pozrieme na širšiu vývinovú líniu edičného aparátu v edíciách ČŠM a HK, podoby prílohových slovníčkov ako lexikografickej podpory pestovania biliterárnosti vykazujú značný rozptyl. Blízky predobraz „hybridného charakteru“ prílohových slovníčkov v publikáciách prvého desaťročia HK, t. j. tej ich podoby, keď sa výklad potenciálne neznámeho slova uskutočňuje cez výrazové prostriedky slovenčiny aj češtiny (a slovníčky sú explicitne adresované slovenskému aj českému čitateľovi; pozri príklady v pozn. 10), možno nájsť v slovníčkoch ČŠM na sklonku tridsiatych rokov medzivojnového obdobia. No v prvom desaťročí edície ČŠM začínajúc rokom 1922 boli vydávané diela slovenskej literatúry opatrené iným typom slovníčka – „klasickými“ slovensko-českými diferenčnými slovníčkami s deklarovaným českým adresátom slovenského textu.¹⁶ V edičnej praxi prílohovej textovej lexikografie, do ktorej sa v oboch obdobiach bezprostredne po dejinných zvratoch takto premietal zreteľ na pestovanie česko-slovenskej biliterárnosti, t. j. na rozvíjanie schopnosti a pripravenosti českého čitateľa prijímať slovenskú literatúru v origináli, možno pritom v ČŠM aj v HK sledovať podobný

14 „Osihotený“ analytický text zameraný na český aspekt slovníčkov v zväzkoch Hviezdoslavovej knižnice napísala Věra Svobodová v roku 1951. Autorka spomína jeden z cieľov knižného radu – aby sa „znanost slovenských klasiků rozšířila i mezi čtenáře české“ – a zameriava sa na zhodnotenie toho, ako slovníčky, ktoré majú uľahčiť čítanie slovenskému aj českému čitateľovi, plnia „své poslání vzhledem k čtenáři českému“. Cit. podľa SVOBODOVÁ, Věra: Hviezdoslavova knižnice. In: *Naše řeč*, roč. 35, 1951, č. 9 – 10, s. 170. Stručnú dobovú zmienku o českých čitateľoch možno stretnúť na jednej z pravidelných stránok venovaných odberateľom Hviezdoslavovej knižnice, ktoré v roku 1954 začal uverejňovať *Kultúrny život*. Pravda, publikovaný čítať z listu českej čitateľky (uvedený v slovenčine) tu ako keby implikoval neprítomnosť slovníčkovej lexikálnej opory, resp. jej nepovšimnutie alebo nedostatočnosť. Už akokoľvek, v citovanom úryvku čitateľka slovníčky nespomína, tematizuje však lexikálnu náročnosť slovenských textov: „Z mnohých listov z Čiech a Moravy citujeme z listu Evy Schlossbauerovej z Hradca Králového: „Často sa vraciam k jednotlivým zväzkom Hviezdoslavovej knižnice, nikdy neodkladám ich po prvom prečítaní, vše sa mi v nich niečo zaľúbi, čo ma k nim potom priťahuje znovu a znovu. Niekedy mi síce dá dosť premýšľania, aby som si správne uvedomila význam toho či oného slovenského slova, ale usilujem sa prekonať všetky ťažkosti...“ Cit. podľa *Kultúrny život*, 1954, č. 50, s. 10.

15 O nadväznosti Tatranu (v rokoch 1953 – 1965 existujúceho pod názvom Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry), inštitúcie poverenej ústrednou starostlivosťou o vydávanie klasického dedičstva slovenskej literatúry, na edičné projekty Maticе slovenskej písal napr. ŠMATLÁK, Stanislav: Tatran a slovenská literatúra. In: MARKUŠ, Anton (ed.): *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava: Tatran, 1972, s. 49 – 62.

16 Rozdiel je zrejmy napr. pri pohľade na spracovanie niektorých slovníčkových hesiel z vydania Jégého románu *Adam Šangala* (HK, 1952; autor slovníčka Ján Oravec): *kapat* = zdochýnať, *skapávať* = chciť; *strovit* = minúť = utratiti; *nevdojak* = nevedomky, mimovoľne, nevedno ako = bezdýchne; *suchý* = chudý = hubený; *rúci* = súci, *peknyj* = sličný oproti heslám z Kukučínových *Mladých liet* (ČŠM, 1922; autor slovníčka zrejme editor knihy František Heřmanský, bez podpisu), kde je pri slovenskom slove len český ekvivalent, resp. ekvivalenty: *tovar zboží*; *hatiť překážeti*, *zabraňovati*, *zdržovati*; *tlačit (knihy)* tisknouti; *zvrátat* obraceti, *otáčeti*; *jedovat sa* hněvati se; *ustatj* unavený. Rozdielna koncepcia sa nepochybné premietala nielen do spracovania, ale už do výberu slov.

postupný vývin s útlmom lexikografickej opory adresovanej českému čitateľovi a presunom zreteľa na slovenského čitateľa.¹⁷

V špecificky – k prílohovým slovníčkom – zaostrošenom pohľade na ČSM a HK ako edície zamerané na sprístupňovanie diel slovenskej literatúry širokým kruhom čitateľov a formovanie literárneho kánonu v prelomových obdobiach, vystupuje edičná politika ako významná súčasť širšie chápanej kultúrnej politiky presahujúcej v rámci spoločného česko-slovenského štátu slovenské literárne prostredie. Slovensko-české prílohové slovníčky tak možno v tomto kontexte odôvodnene vnímať a interpretovať ako jeden z prostriedkov pri cielelom pestovaní biliterárnosti v českom a slovenskom kultúrnom priestore. ČSM a HK pritom zďaleka nie sú jediné edičné priestory, kde našli slovensko-české (v neporovnateľne menšej miere aj česko-slovenské) prílohové slovníčky svoje uplatnenie. ČSM sa v tom už mohlo oprieť o existujúce – možno povedať aj tradičné – edičné postupy predchádzajúceho času siahajúce do 19. storočia i hlbšie,¹⁸ slovensko-české slovníčky však obsahovali aj mnohé iné súdobé publikácie slovenských diel, v nezanedbateľnom rozsahu aj tie, čo vychádzali v českých vydavateľstvách.¹⁹ Prítomnosť prílohových slovníčkov zohľadňujúcich existenciu česko-slovenského literárneho kontextu možno napokon v istom rozsahu v rozličných knižných publikáciách sledovať aj pri časovom nasmerovaní k prítomnosti, v čase pred medzníkom predstavaným rozdelením spoločného štátu v roku 1993 aj po ňom. Ich perspektívna analýza ponúka jednu z ciest ku konkretizácii našich znalostí o dobových podobách intelektuálnych aj hmotných investícií do cielelného pestovania slovensko-českej/česko-slovenskej biliterárnosti.

Záver

Pozornejší pohľad na edičný aparát veľkých vydavateľských projektov medzivojnového a povojnového obdobia, Čítania študujúcej mládeže a Hviezdoslavej knižnice, sprístupňujúcich diela slovenských klasikov širokým kruhom čitateľov, odhaľuje existenciu špecifického fenoménu prílohových slovníčkov adresovaných

17 Odráža sa v podobe prílohových slovníčkov, v ktorých už nie sú české ekvivalenty slov potenciálne neznámych potenciálnemu českému čitateľovi, ale slovenský výklad menej známej lexiky (periférnejších, nárečových, cudzích, zastaraných alebo aj autorských slov) adresovaný slovenským čitateľom.

18 Možno si tu schematicky predstaviť „trojkombináciu“ lexikálnych opôr adresovaných čitateľovi so vzrastajúcou mierou spätosti s textom: prílohové slovníčky rozličných typov pripojené za literárnym textom (od abecedne usporiadaných slovníkov po lexikálne vysvetlivky tesnejšie späté s textom odkazom na jeho časti, kapitoly, strany, či pri poézii na verše), lexikálne vysvetlivky pod čiarou na jednotlivých stranách textu a napokon aj lexikálne vysvetlenia vkomponované do textu, prevažne v podobe zdvojovania (uvedenia ekvivalentu potenciálne neznámeho slova) v zátvorke priamo v texte. Vo vývinovom obraze sa ukazuje, že každá z lexikálnych opôr mohla byť na ceste textu k čitateľovi pripravená už autorom textu alebo až v ďalšom kroku jeho editorom. Bližšie NÁBĚLKOVÁ, Míra: Porovnávací obraz lexikálnej zásoby slovenčiny a češtiny v doterajšom lingvistickom spracovaní. I. Začiatky lexikálnej komparácie. In: *Slovenská reč*, roč. 80, 2015, č. 5 – 6, s. 276 – 306.

19 K slovacikám v českých vydavateľstvách pozri napr. prehľadové štúdie: ZELENKOVÁ, Anna: Výberová bibliografia knižných slovacík v českých vydavateľstvách 1900 – 1950. In: POSPÍŠIL, Ivo (ed.): *Slovensko mimo Slovensko. Slovensko mimo Slovenska*. Brno : Ústav slavistiky FF MU, 2008, s. 175 – 241; ZELENKOVÁ, Anna – POKORNÝ, Milan: Knižní slovacika v českých nakladateľstvách 1918 – 1925. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš (eds.): *Česko-slovenské vzťahy, Evropa a svět*. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s. 123 – 134 (nájdeme tu aj informácie o prílohových slovníčkoch); monografiu ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra : Slovanský ústav AV ČR – Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2009.

426 českému čitateľovi, resp. zohľadňujúcich súbežne slovenského aj českého čitateľa. Takéto prílohové slovníčky vystupujú ako osobitná skupina v rámci širšieho spektra textovej lexikografie, jednej zo súčastí edičného aparátu zameraného v rozličných vydavateľských projektoch na podporu recepcie literárneho diela. Textová lexikografia celkovo, a špecificky v česko-slovenskom kontexte, predstavuje širokú a dôležitú perspektívnu výskumnú úlohu, zahŕňajúcu porovnanie rozličných typov (a konkrétnych spracovaní) výkladových a prekladových (diferenčných) prílohových slovníčkov navzájom, ako aj ich vzťahov k iným typom slovníkov – neraz (a tak aj pri sledovaných slovníčkoch vo vydaniach ČŠM aj HK) „predstihových“, predchádzajúcich prípravu a vydanie väčších a všeobecnejších lexikografických kompendií, či už, neskôr, využívajúcich ich existenciu.

Ukazuje sa, že existenciu prílohových slovníčkov zohľadňujúcich potreby českého čitateľa slovenskej literatúry je prínosné usúvzťažniť s pojmom biliterárnosti, ktorý do uvažovania o medziliterárnych vzťahoch uviedol Rudolf Chmel, a vidieť v nej jednu z reálnych investícií do pestovania biliterárnosti v česko-slovenskom kontexte. Ak doterajšie úvahy zahrňali aj požiadavku prehlbovať poznanie konkrétnych aspektov existencie a vývinu česko-slovenskej/slovensko-českej biliterárnosti ako jednej z osobitostí česko-slovenských literárnych vzťahov, prílohové slovníčky adresované čitateľom druhého jazykového spoločenstva možno považovať za pozoruhodný prejav kultúrnej politiky v oblasti medziliterárnych procesov – za jej cielený vklad do podpory čítania diel slovenskej literatúry v origináli v širšom česko-slovenskom kontexte s osobitým využitím lexikografickej opory zakomponovanej priamo do vydania diela ako pomoc pre českého čitateľa pri zvládaní lexikálne potenciálne problémových miest literárneho textu. Hoci diferenčné prílohové slovníčky mali v česko-slovenskom kontexte dlhšiu tradíciu, v sledovaných edíciách ako špecifických, štátom iniciovaných a podporovaných projektoch im možno pripísať osobitnú váhu. Lingvo-literárne zacielenie prílohových slovníčkov nás oprávňuje vnímať ich ako súčasť kultúrnej politiky v literárnej sfére aj ako špecifický nástroj jazykovej politiky a jazykového plánovania, pri ktorom vystupuje vzájomná spätosť bilingvizmu a biliterárnosti, naznačená Rudolfom Chmelom, a zreteľne aj dobová spoločenská podpora ich pestovania a súbežného rozvíjania. Prílohové slovníčky k vydávaným literárnym dielam tak vo svojom čase vstupovali do kultúrneho priestoru ako signál aj ako reálna čitateľská opora – a ako súčasť edičného aparátu kníh sa ani s odstupom rokov z neho celkom nestratili. Iná je už téma ich konkrétneho spracovania a celkovo aj efektívnosti dobových investícií.

- AMBRUŠ, Jozef: K textologickým problémom pri vydávaní našich klasikov. In: MARKUŠ, Anton (ed.): *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava: Tatran, 1972, s. 63 – 72.
- BEDNÁROVÁ, Katarína: Literárny kánon v prekladovom a kultúrnom priestore. In: *World Literature Studies*, roč. 11, 2019, č. 1, s. 15 – 41.
- BÍLIK, René: Socialistický realizmus ako „kánonická doktrína“: o základných mechanizmoch procesu kanonizácie. In: *World Literature Studies*, roč. 7, 2015, č. 3, s. 30 – 41.
- DOROVSKÝ, Ivan: O dvojdomosti a biliterárnosti v českej literatúre. In: *Slované a Evropa*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 10 – 17.
- DOROVSKÝ, Ivan: Teoretická metodologická východiska pražské slovenskej literatúry a kultúry. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš – ZELENKOVÁ, Anna (eds.): *Aktuální slovakistika*. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2004, s. 43 – 48.
- ĐURIŠIN, Dionýz: Medziliterárne aspekty výskumu českej a slovenskej biliterárnosti. In: *Česká literatura*, roč. 23, 1975, č. 4, s. 329 – 340.
- ĐURIŠIN, Dionýz: *Teória medziliterárneho procesu*. Bratislava: Tatran, 1985.
- DVOŘÁKOVÁ, Iva: *Vzájemný překlad ve vývoji česko-slovenských a slovensko-českých vztahů. Zčešťování – poslovenčovanie – prepis – prevod – překlad*. Dizertačná práca. Praha: FF UK, 2019.
- FRLIČKA, Ján: Slovníček. In: KALINČIAK, Ján: *Rešavrácia*. Martin: Matica slovenská, 1951, s. 177 – 199.
- GAJDOŠOVÁ, Katarína: Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť. Časť I. In: *Slovenská reč*, roč. 79, 2014, č. 5 – 6, s. 274 – 303.
- GOTTWALD, Klement: K stému výročiu narodenia Pavla Országha Hviezdoslava. List k Akadémii na oslavu stého výročia narodenia Pavla Országha Hviezdoslava z 31. januára 1949. In: *Klement Gottwald 1949 – 1950. Sborník statí a projevů*. Praha: Svoboda, 1950, s. 15 – 16.
- HABOVŠTIAK, Anton: Slovníček. In: HVIEZDOSLAV, Pavol Országh: *Krvavé sonety*. Martin: Matica slovenská, 1952, s. 91 – 102.
- HAŠKOVÁ, Zuzana: Slovenská textológia a editorstvo v druhej polovici 20. storočia. In: *Slovenská literatúra*, roč. 60, 2013, č. 2, s. 143 – 155.
- HUČKOVÁ, Dana: Aktuálne otázky textológie. In: *Slovenská literatúra*, roč. 59, 2012, č. 1, s. 51 – 53.
- CHMEL Rudolf: *Literatúry v kontaktoch*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1972.
- CHMEL, Rudolf: Biliterárnosť a medziliterárne spoločenstvá. In: ĐURIŠIN, Dionýz: *Teória medziliterárneho procesu*. Bratislava: Tatran, 1985, s. 221 – 223. Pôvodne publikované ako Хмел, Рудольф: Билитературность и межлитературные общности. In: *Slavica Slovaca*, roč. 16, 1981, č. 2, s. 212 – 213.
- CHMEL Rudolf: Nová kvalita československého literárneho kontextu. In: *Česká literatura*, roč. 33, 1985, č. 6, s. 539 – 542. Pretlačené v antológii PATERA, Ludvík – CHMEL, Rudolf (eds.): *Kontext české a slovenské literatury. Antologie českých a slovenských textů 1830 – 1989*. Praha: Filozofická fakulta UK, 1997, s. 270 – 276.
- CHMEL, Rudolf (ed.): *Príspevky k dějinám slovakistiky na FF UK*. Praha: Filozofická fakulta UK, 1998.
- CHMEL, Rudolf: Prihovor. In: NÁBĚLKOVÁ, Mira – PÁTKOVÁ, Jana (eds.): *Česko-slovenská současnost a česká slovakistika. Zborník prác k 10. výročiu pražskej univerzitnej slovakistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, s. 9 – 10.
- KAPLICKÁ YAKIMOVA, Vera: *Literární kánon a překračování hranic. Formování literárního kánonu v cizím prostředí*. České Budějovice: Academia, Jihočeská univerzita, 2015.

- roč. 66, 2019, č. 6
- 428 KUSÁ, Mária: Preklad a kánon. In: *World Literature Studies*, roč. 11, 2019, č. 1, s. 2.
- MARKUŠ, Anton (ed.): *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava : Tatran, 1972.
- MARSINOVÁ, Marta: Slovníček. In: HVIEZDOSLAV, Pavol Országh: *Odkazy*. Martin : Matica slovenská, 1951, s. 199 – 224.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: Spýtal sa: „Hideg?“ Slovensko-maďarská viacjazyčnosť v literárnych textoch. In: ŽILÁKOVÁ, Mária (ed.): *Aktuálne problémy slovakistiky*. Budapešť : ELTE BTK, Szlov Filológiai Tanszék, 2007, s. 75 – 91.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha : Veda – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2008.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: Pätnásť pražských slovakistických rokov Rudolfa Chmela. In: SZIGETI, László (ed.): *Slová. Pamätnica k sedemdesiatke Rudolfa Chmela*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 489 – 499.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: Porovnávací obraz lexikálnej zásoby slovenčiny a češtiny v doterajšom lingvistickom spracovaní. I. Začiatky lexikálnej komparácie. In: *Slovenská reč*, roč. 80, 2015, č. 5 – 6, s. 276 – 306.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: Česko-slovenský jazykový kontakt. In: KARLÍK, Peter – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny. 1*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 223 – 236. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/%C4%8CESKO-SLOVENSK%C3%9D%20JAZYKOV%C3%9D%20KONTAKT>.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: Luče, luče, zlaté lúče! Hviezdoslavovské poznámky k viacsmernosti lexikálnej dynamiky. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 69, 2018, č. 3, s. 340 – 358.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: Letokruhy okolo Svitú. Niekoľko tatranských zastavení pri jubileu Rudolfa Chmela. In: PÁTKOVÁ, Jana – NÁBĚLKOVÁ, Mira (eds.): *Střední Evropa Rudolfa Chmela. Studie k 80. narozeninám*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Národní muzeum, 2019, s. 173 – 205.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira – PÁTKOVÁ, Jana (eds.): *Naša/Vaša prvá republika – Naše/Vaše prví republika*. Praha : Slovensko-český klub, z. s., 2018.
- NAVRÁTIL, Martin: Aktuálne otázky slovenskej textológie: Textologický diskurz na Slovensku. In: *Slovenská literatúra*, roč. 65, 2018, č. 4, s. 294 – 301.
- ORAVEC, Ján: Slovníček. In: JĚGÉ: *Adam Šangala*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1952, s. 315 – 322.
- PATERA, Ludvík – CHMEL, Rudolf (ed.): *Kontext české a slovenské literatury. Antologie českých a slovenských textů 1830 – 1989*. Praha : Filozofická fakulta UK, 1997.
- PÁTKOVÁ, Jana: Dva varianty kolonizačního románu. Obraz popřevratového Slovenska v zapomenutých románech Levoča (1926) a Nová země (1927). In: *Česká literatura*, roč. 66, 2018, č. 5, s. 679 – 695.
- PÁTKOVÁ, Jana – NÁBĚLKOVÁ, Mira (eds.): *Střední Evropa Rudolfa Chmela. Studie k 80. narozeninám*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Národní muzeum, 2019.
- POPOVIČ, Anton: Tatran v dejinách slovenskej literárnej vedy. In: MARKUŠ, Anton (ed.): *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava : Tatran, 1972, s. 89 – 98.
- RĚDEY, Zoltán: Sémantika fikčních svetov a kánon slovenskej prózy: Doleželova Heterocosmica v kontexte výkladových tendencií súčasnej slovenskej literárnej histórie. In: FÖRT, Bohumil (ed.): *Heterologica: poetika, lingvistika a fikční světy*. Praha : ÚČL AV ČR, 2012, s. 217 – 237.
- RĚDEY, Zoltán: Kánon slovenskej literatúry a kanonický status literárneho diela. In: *World Literature Studies*, roč. 7, 2015, č. 3, s. 16 – 29.

- Středoevropské sešity*, roč. 1, 2009, č. 1. Dostupné na: <https://docplayer.cz/17597287-Stredoevropske-sesity-i.html>.
- SVOBODOVÁ, Věra: Hviezdoslavova knižnice. In: *Naše řeč*, roč. 35, 1951, č. 9 – 10, s. 170 – 172.
- ŠMATLÁK, Stanislav: Tatran a slovenská literatúra. In: MARKUŠ, Anton (ed.): *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava : Tatran, 1972, s. 49 – 62.
- ŠMATLÁK, Stanislav – ŠTEVČEK, Ján: *Literárne rozhovory*. Bratislava : Smena, 1981.
- TANCER, Jozef: Pamäť a kánon. Apológia literárnych suvenírov. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1 – 2, s. 34 – 41; publikované tiež in: SZIGETI, László (ed.): *Slovenská otázka dnes*. Kalligram : Bratislava, 2007, s. 419 – 428.
- ZAJAC, Peter: Chvála kánonu: sprítomnenie intenzity životných okamihov. In: *A2: kultúrní čtrnáctideník*, roč. 9, 2013, č. 22, s. 7.
- ZELENKOVÁ, Anna: Výberová bibliografia knižných slovacík v českých vydavateľstvách 1900 – 1950. In: POSPÍŠIL, Ivo (ed.): *Slovensko mimo Slovensko. Slovensko mimo Slovenska. Brněnské texty k slovakistice 10*. Brno : Ústav slavistiky FF MU, 2008, s. 175 – 241.
- ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nezájmomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra : Slovanský ústav AV ČR – Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2009.
- ZELENKOVÁ, Anna – POKORNÝ, Milan: Knižní slovacika v českých nakladatelstvích 1918 – 1925. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš (eds.): *Česko-slovenské vztahy, Evropa a svět. Brněnské texty k slovakistice 6*. Brno : Slavistická společnost Franka Wollmana a Ústav slavistiky FF MU, 2004, s. 123 – 134.

Doc. PhDr. Mira Nábělková, CSc.
Katedra středoevropských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Jana Palacha 2
116 38 Praha
Česká republika
e-mail: mira.nabelkova@ff.cuni.cz